

Jerzy Halicki

Uniwersytet w Białymstoku

Zaspokajanie potrzeb edukacyjnych jako czynnik aktywnego starzenia się

Słowa kluczowe: starość, ludzie starzy, edukacja osób starszych

1. Wprowadzenie

Edukacja ustawiczna jest jednym z podstawowych terminów współczesnej teorii i praktyki edukacyjnej. Mimo jednoznaczności tej nazwy, z której wynika, że edukacja ustawiczna oznacza trwanie kształcenia przez wiele lat, bez przerwy, przez całe życie, ani w Polsce, ani na świecie nie ma zgodności co do treści tego pojęcia (Aleksander 1995). W poniższych rozważaniach przyjmujemy, że edukacja ustawiczna to oparta na różnych koncepcjach praktyka edukacyjna, która obejmuje całe życie człowieka. Interesować nas będzie jednak tylko okres późnej dorosłości, potocznie nazywany też starością.

W literaturze mówi się o trzech wymiarach kształcenia osób dorosłych: formalnym, nieformalnym i incydentalnym (Skrzypczak 1996). Kształcenie formalne przyjmuje najczęściej postać kształcenia stacjonarnego w różnego rodzaju szkołach dla dorosłych. Może też być ono realizowane poprzez studia zaoczne lub też drogą samodzielnego zdobywania wiedzy. Kształcenie formalne kończy się zazwyczaj egzaminem państwowym i uzyskaniem pożądanego świadectwa.

Kształcenie nieformalne to każda działalność oświatowa organizowana poza ustalonym systemem formalnym. Jest to edukacja pełnowartościowa, uwarunkowana na ogół autentycznymi potrzebami, bezinteresownymi, zawodowymi lub życiowymi. Stanowi ona środek dla indywidualnego lub społecznego rozwoju. Podjęcie kształcenia nieformalnego wynika więc z chęci zdobycia wiedzy i umiejętności, które niekoniecznie muszą być potwierdzane państwowymi certyfikatami.

Obok tych dwóch form kształcenia (formalnego i nieformalnego) wymienia się często kształcenie incydentalne, które rozumie się jako trwający przez całe życie

proces nabywania wiedzy i umiejętności. Proces ten charakteryzuje się tym, że nie jest ani zorganizowany, ani systematyczny.

We współczesnej teorii oświaty dorosłych podkreśla się tzw. paradygmatyczną zmianę w pojmowaniu edukacji. Tradycyjne ujęcie akcentowało nauczanie, z pojawiającą się na pierwszym planie rolę nauczyciela (eksperta czy też konsultanta-doradcy). Obecnie ciężar przesuwają się w kierunku uczenia się, akcentując aktywną rolę ucznia (Malewski 2010). Ta paradygmatyczna zmiana postrzegania edukacji dorosłych łączy się ze zmianą postrzegania starości i roli człowieka starszego w społeczeństwie. Od starości jako okresu odpowiedniego do zabawy, podróży czy uprawiania jakiegoś hobby poprzez traktowanie starości jako samodzielnego okresu życia o szczególnej jakości i szczególnym potencjale po wizję starości jako okresu, w którym seniorzy – ciesząc się pełnią praw obywatelskich – podejmują też (lub kontynuują) obywatelskie obowiązki. Należy pamiętać jednak, że akcent na samodzielne uczenie się osób starszych możemy położyć tylko w przypadku elit. Aktywność pozostałych wymaga wspomagania.

Z. Szarota (2007) proponuje zastosować w pracy z osobami starszymi strategię czterech „P”: protekcji, prewencji, partycypacji i promocji. Protekcja to ochronno-wspierające działania na rzecz ludzi starych w ramach polityki społecznej państwa. Prewencja oznacza zapobieganie starzeniu się patologicznemu w wymiarze zdrowotnym i społecznym. Włączenie seniorów w funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego – to partycypacja. Promocja zaś oznacza zmiany w stereotypowym myśleniu na temat starości, poprzez inicjowanie akcji społecznych, prowadzenie programów edukacyjnych.

Potrzebę wspierania seniorów silnie akcentuje też W. Wnuk (2007). Jej zdaniem starość może być pięknym okresem życia pod warunkiem, że nie zostawimy seniorów samych sobie. Tylko elity bowiem dadzą sobie radę. Pozostałe osoby stare wymagają zachęcania do aktywności i tworzenia odpowiednich warunków do bycia aktywnym. L. Kozaczuk (za: (Wnuk 2007)) określa cele tych starań. Są nimi:

- usamodzielnianie, pobudzanie zaradności;
- nauka współczucia w grupie i środowisku;
- utrzymanie wiary w sens życia;
- rozwijanie różnych zainteresowań;
- adaptacja do nowych warunków życia, likwidacja nudy i jednostajnego trybu życia.

Klamrą spinającą wszystkie, zaproponowane przez Kozaczuk, cele jest samodzielność.

Sandra Timmermann (1985), kierując się podobnym celem, czyli zdobyciem i/lub utrzymaniem samodzielności, wyróżniła cztery typy edukacji:

1. Zdobywanie wiedzy i umiejętności służących utrzymywaniu podstaw ekonomicznych.
2. Naukę praktycznych umiejętności potrzebnych do dalszego życia.
3. Nabywanie umiejętności działania na rzecz innych.
4. Naukę, której celem jest osiągnięcie pełni człowieczeństwa, czyli ogólny rozwój.

W pierwszym przypadku chodzi o ludzi starszych, zainteresowanych uzupełnieniem swoich dochodów. Edukacja może im pomóc w skutecznym pokierowaniu swoim życiem, jak też w nabywaniu odpowiednich technik poszukiwania pracy. W grę wchodzi też uzyskanie nowych, pożądaných na rynku pracy umiejętności, udoskonalanie starych oraz wykorzystywanie nowych możliwości zarabiania pieniędzy.

Drugi typ edukacji wynika z faktu, iż wiele osób pragnie zdobyć umiejętności, które pozwolą na przezwyciężenie codziennych problemów takich jak: zdrowie, finanse czy odżywianie. Potrzeby mogą zmieniać się wraz z wiekiem oraz zależeć od dochodów. Edukacja może dać podstawy, takie jak umiejętność czytania i pisanie czy też znajomość działań z zakresu prewencji zdrowotnej. Umożliwia zatem przejęcie inicjatywy w rozwiązywaniu własnych problemów, podejmowanie decyzji i dopasowywanie się do zmian życiowych.

Trzeci typ edukacji akcentuje ważną rolę, jaką pełnią ludzie starsi w swoich społecznościach, pokazując nie tylko zdolność do uczenia się, lecz również do uczenia innych. Edukacja w zakresie udziału w życiu społecznym daje ludziom starszym możliwość nabycia umiejętności, które mogą być użyteczne w pomaganiu innym. Patrząc szerzej, trzeba stwierdzić, że zdobywanie tych umiejętności daje ludziom starszym siły do pracy na rzecz społeczności. Chodzi tu o pomoc w rozwiązywaniu problemów społecznych i ekonomicznych oraz uwrażliwienie rozmaitych instytucji na te problemy.

Punkt czwarty uwypukla rolę indywidualnej nauki, która pomaga ludziom starszym uczynić z późnych lat zwieńczenie całego życia, tym niemniej owoc takiej nauki ma również praktyczne konsekwencje. Edukacja uwalnia ludzi starszych od stereotypów, które ograniczają ich spojrzenie na to, czego mogą dokonać. Dzięki niej zdolni są do wyrażania wartości oraz są lepiej przygotowani do realizacji trzech pierwszych punktów prezentowanej wyżej klasyfikacji.

Klasyfikacja zaproponowana przez S. Timmermann może służyć jako narzędzie do oceny programów proponowanych przez placówki edukacji seniorów. Punktem odniesienia tej oceny jest założenie, że edukacja ma służyć utrzymaniu lub zdobyciu samodzielności. Można przyjąć trzystopniowy zakres oceny danej placówki bądź systemu edukacyjnego zależnie od stopnia osiągniętej świadomości: stopień podstawowy, stopień odpowiedzialności za siebie i stopień odpowiedzialności za innych.

W przyjętym podziale stopień podstawowy odpowiada pierwszemu rodzajowi edukacji. Program, który pomaga w zabezpieczeniu materialnym egzystencji, realizuje warunek *sine qua non* niezależności.

Stopień odpowiedzialności za samego siebie zakłada, że sprawy podstawowe są już rozwiązane. Pozostają codzienne, zmuszające do stałych zmagających, problemy, takie jak zdrowie, mieszkanie, itp. Odpowiada to drugiej płaszczyźnie zastosowanej klasyfikacji.

Stopień odpowiedzialności za innych oznacza, że myślenie jednostki kieruje się w stronę społeczeństwa. Jest ona na tyle niezależna i odpowiedzialna, iż odpowie-

działność za siebie rozszerza na odpowiedzialność za innych. Następuje to dopiero w trzecim etapie w myśl zasady św. Tomasza, iż nie można dać tego, czego się samemu nie posiada. Stopień ten odpowiada trzeciej płaszczyźnie zaproponowanego podziału.

Wprowadzić jeszcze należy czwartą pozycję w zakres skali ocen, mianowicie *poszerzanie możliwości*. Jest ona związana z całym kompleksem programowym niemającym bezpośrednio utylitarного celu. Daje ona ogólną wiedzę, która może być użyta przy dążeniu do niezależności bądź jej umacnianiu, np. przez zwiększanie wiary we własne siły. Pozycja ta nie stanowi kolejnego stopnia w podanej wyżej skali. Powinna być usytuowana niezależnie, na każdym poziomie edukacji (Halicki 2000).

A zatem istnieje potrzeba podejmowania działań ułatwiających lub stymulujących aktywność osób starszych. Ważne miejsce w tej aktywności powinna zajmować aktywność edukacyjna. Prezentowana niżej analiza koncentruje się na określeniu miejscu kształcenia ludzi starych w systemie edukacji ustawicznej. Skupimy się szczególnie na edukacji formalnej i nieformalnej, pomijając incydentalną, ponieważ ta ostatnia wiąże się z wysokim poziomem aktywności własnej, która w rzeczywistości w przypadku osób starszych w świetle badań nie jest najwyższa (Halicka, Halicki 2002). Zaspokajanie potrzeb edukacyjnych osób starzejących się i starych pełni różnorodne funkcje: rozszerza kompetencje ogólne, rozwija wiedzę specjalistyczną, jest czynnikiem samorozwoju, przyczynia się do poprawy pozycji społecznej. Z edukacji czerpią korzyści zarówno sami uczący się, jak i całe społeczeństwo.

2. Kluczowe regulacje prawne

Doświadczenia edukacyjne w odniesieniu do ludzi starszych rozwinęły się na bazie programów edukacji dorosłych. Stąd też w aktach prawnych dotyczących prawa do edukacji jako specyficzna kategoria wieku pojawiają się ludzie dorośli. *Konstytucja RP* w części poświęconej edukacji w ogóle nie podaje żadnej kategorii wieku, stwierdza po prostu w artykule 70, punkt 1, że każdy obywatel ma prawo do nauki, zaś w punkcie 4 dodaje, że władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia.

W *Ustawie o systemie oświaty* z 7 września 1991 r. pojawia się kategoria „osoba dorosła”. W art. 1 pkt. 8 znajduje się stwierdzenie, że system oświaty zapewnia w szczególności możliwość uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych. Art. 2., pkt. 3a wyjaśnia, że system oświaty obejmuje również placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego oraz ośrodki doksztalcenia i doskonalenia zawodowego, umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych. Art. 3 pkt. 17 precyzuje pojęcie kształcenia ustawicznego, przez które należy rozumieć kształcenie w szkołach dla dorosłych, a także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych przez osoby, które spełniły obowiązek szkolny.

„Osoba starsza” jako podmiot aktywności społeczno-kulturalnej pojawia się w zasadach działania na rzecz osób starszych uchwalonych przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1991. Zachęca się tam rządy poszczególnych krajów do korzystania z wszelkich możliwości włączenia tych zasad do przedsięwziętych działań. W punkcie 4 stwierdza się, że osoby starsze powinny mieć możliwość korzystania z właściwych programów edukacyjnych i szkoleniowych. W punkcie 15 zaś dodaje się, iż osoby starsze powinny mieć warunki, by w pełni rozwijać swój potencjał. Natomiast pkt 16 zaleca umożliwienie osobom starszym korzystanie z edukacyjnych, kulturalnych, duchowych i rekreacyjnych zasobów społeczeństw (Rezolucja 46/91).

3. Edukacja osób starszych w praktyce

Jednym z istotnych problemów, jakie stoją przed naszym krajem, jest przeorientowanie oferty edukacyjnej związane ze zmianami demograficznymi i starzeniem się społeczeństwa. Bardzo ważne staje się włączenie problematyki kształcenia osób starszych we wszystkie działania realizowane przez państwo, bowiem osiągnięcie wieku emerytalnego nie może być przyczyną do wyłączenia z życia społecznego, z dostępu do edukacji i kultury.

Z prowadzonych badań wynika, że potrzeba i chęć dalszego kształcenia osób dorosłych zależy od poziomu zdobytego wykształcenia. Im wyższe wykształcenie, tym bardziej prawdopodobna chęć dalszego kształcenia (Lowe 1982). Dotyczy to również osób starszych. Wiedzę się pomnaża, a nie dodaje. Ponadto wraz z procesem starzenia się instrumentalne motywy uczenia się ustępują motywacjom o charakterze ekspresyjnym (Hiemsrta 1976). A zatem, z punktu widzenia osób starszych, najbardziej pożądane jest uczenie się jako sposób zachowania i rozwijania aktywności intelektualnej, co zgodnie z teorią aktywności prowadzi do większego zadowolenia z życia (Halicka 2004, Halicki 2006).

Ważną kwestią jest zdefiniowanie pojęcia osoba starsza. W dotychczasowej praktyce edukacyjnej uważano, że późna dorosłość (starość) zaczyna się wraz z przejściem na emeryturę. Ponad trzydzieści lat temu powstały pierwsze Uniwersytety Trzeciego Wieku – instytucje edukacyjne służące aktywizacji seniorów. Jest to dostatecznie długi czas, by utrwaliły się schematy myślenia i działania. Dlatego, kiedy mówimy osoba starsza, mamy na myśli kobiety powyżej 60. i mężczyzn powyżej 65. roku życia przebywających na emeryturze. W ostatnich latach, szczególnie od wejścia Polski do Unii Europejskiej, pojawiła się nowa kategoria, a mianowicie „50+”. A zatem ludzie starsi to nie tylko osoby w wieku emerytalnym, ale również znajdujące się w okresie przedemerytalnym (część z nich jest na wcześniejszych emeryturach, część pracuje). Ten stan rzeczy zmienia sytuację w zakresie edukacji ludzi starszych, uzupełniając dotychczasowy podstawowy cel uczenia się określany jako ekspresyjny o cel instrumentalny, wynikający m.in. z zapotrzebowania rynku pracy.

Od zapoczątkowanej w Polsce w roku 1989 transformacji ustrojowej w gospodarce naszego kraju mieliśmy ciągle do czynienia ze zjawiskiem bezrobocia, które w najgorszym okresie znacznie przekraczało 20%. W takich warunkach myśl o przyszłej konieczności aktywizacji zawodowej starszego pokolenia była w kręgach decydentów trudna do zaakceptowania. Dopiero wejście do Unii Europejskiej w 2004 roku spowodowało masową emigrację młodych Polaków do pracy w innych krajach UE i w konsekwencji pojawił się duży niedobór siły roboczej w Polsce. Zauważono wówczas, że starzejące się społeczeństwo potrzebuje podnoszenia kwalifikacji. Wzrastająca rozbieżność pomiędzy umiejętnościami osób młodych i starszych poważnie ogranicza możliwości polskiej gospodarki w zakresie zatrzymania starszych pracowników na rynku pracy przez dłuższy okres. Podwyższanie kwalifikacji starszych pracowników byłoby natomiast wstępnym warunkiem uzyskania przeciwwagi dla efektów gwałtownego starzenia się siły roboczej.

Według *Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013* celem strategicznym jest podniesienie poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej, zaś edukacja w późnym wieku opiera się na koncepcji budowania kapitału społecznego oraz społeczeństwa opartego na wiedzy i kompetencji. Kierunek ten ma być realizowany m.in. przez kształtowanie postaw obywatelskich dzięki ustawicznej edukacji świadomych obywateli, promocję działań prospołecznych (wolontariatu, filantropii), powszechny dostęp do informacji o uprawnieniach obywateli (system bezpłatnej informacji, poradnictwa obywatelskiego i pomocy prawnej), wsparcie lokalnych inicjatyw obywatelskich.

W ramach priorytetu „Wiedza i kompetencje” wyodrębniono w tymże Planie kierunek działań nazwany „Zwiększanie dostępu do edukacji”. Uzasadniając jego wyodrębnienie, podkreślono, że rozwój osobisty oraz satysfakcjonująca kariera zawodowa jednostki w społeczeństwie opartym na wiedzy wymagają zapewnienia szerokiego dostępu obywateli do edukacji, umożliwiającego uczenie się przez całe życie – od najmłodszych lat po wiek dojrzały. Jednym z przedsięwzięć, które mają być podejmowane w ramach tego kierunku, jest wspieranie kształcenia ustawicznego – realizacja projektów sprzyjających uczeniu się przez całe życie, zwiększenie roli szkół wyższych w kształceniu dorosłych oraz integracja systemu kształcenia ustawicznego z tradycyjnym (*Narodowy Planu Rozwoju na lata 2007-2013*).

Obecnie najbardziej widoczna jest realizacja postulatu wspierania kształcenia ustawicznego. Centra Kształcenia Ustawicznego są zlokalizowane na terenie całego kraju, a działają na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 2003 roku. Do ich głównych zadań należy kształcenie i doskonalenie dorosłych w szkołach wchodzących w skład centrum oraz w formach pozaszkolnych, doskonalenie metod pracy dydaktyczno-wychowawczej w zakresie kształcenia dorosłych, współpraca z urzędami pracy i pracodawcami w zakresie rekwalifikacji kadr.

Przyjęta strategia rozwoju edukacji regulująca procesy kształcenia ustawicznego koncentruje się przede wszystkim na kształtowaniu postaw proedukacyjnych, upowszechnianiu edukacji, która pozwoli nabywać i doskonalić kwalifikacje zawodowe.

O edukacji osób starszych w wieku emerytalnym w Polsce można mówić od II połowy lat 1960. Osoby te mogły korzystać jednak z placówek oświaty pozaszkolnej. Najczęściej były to uniwersytety powszechne, które wywodziły się z brytyjskiej idei uniwersytetów rozszerzonych. Poza tym placówki ochrony zdrowia organizowały dla osób starszych kursy oświaty zdrowotnej.

4. Jak zwiększyć rolę edukacji w aktywizacji ludzi starych?

Analiza podstawowych aktów prawnych dotyczących szkolnictwa wyższego wskazuje, że każda grupa wieku miała i ma formalne prawo do studiów stacjonarnych na wyższej uczelni. W ustawach o szkolnictwie wyższym z lat 1958, 1982, 1990 i 2005 zapisany jest tylko jeden warunek ubiegania się o przyjęcie na studia, a mianowicie posiadanie matury. Zwyczajowo przyjęło się jednak, że osoby starsze w wieku emerytalnym nie są studentami.

W dotychczasowej historii polskiej oświaty dorosłych ludzie starsi przebywający na emeryturze mogli korzystać jedynie z form oświaty pozaszkolnej. Otwieranie się szkół wyższych na potrzeby starszej generacji miało w naszym kraju charakter posilkujący. Wyższe uczelnie nie tworzyły i nie tworzą ludziom starszym udogodnień w zakresie podejmowania studiów. Mają jednak duży udział w powstawaniu i rozwoju Uniwersytetów Trzeciego Wieku, placówek utworzonych z myślą o osobach starszych. Uniwersytety i inne wyższe uczelnie stały się zapleczem intelektualnym dla tej formy kształcenia seniorów.

Obecnie działa w Polsce ponad 100 tego typu placówek, z których korzysta około 25 tys. słuchaczy. Funkcję wspomagającą aktywność edukacyjną osób starszych w Polsce pełnią też placówki samorządu terytorialnego i stowarzyszenia. Uczestnikami programów edukacyjnych dla seniorów są w większości kobiety. Poza tym są to osoby dobrze wykształcone, stanowiące elitę starszej części społeczeństwa polskiego. W Polsce istnieją cztery typy Uniwersytetów Trzeciego Wieku:

- 1) działające w strukturach, którym patronuje wyższa uczelnia, i kierowane najczęściej przez pełnomocnika rektora danej uczelni,
- 2) istniejące jako samodzielne stowarzyszenia współpracujące z wyższymi uczelniami,
- 3) powołane przez stowarzyszenia prowadzące działalność popularyzacyjną,
- 4) działające przy domach kultury, bibliotekach, domach dziennego pobytu, ośrodkach pomocy społecznej, itp.

Współczesna andragogika i gerontologia traktują aktywność edukacyjną osób starszych jako jeden z czynników ułatwiających dopasowanie się do starości (Pakuła 2007). Aktywność edukacyjna wśród osób starszych ma charakter elitarny. Nie wynika to z barier prawnych czy instytucjonalnych. Stymulatorem tej aktywności są wykształcone w okresie młodości i wczesnej dorosłości potrzeby w zakresie dalsze-

go rozwoju. A zatem osoby starsze zainteresowane są najbardziej kształceniem na poziomie wyższym.

Polscy seniorzy, którzy według badań przeprowadzonych w 1998 roku nie ustępowali pod względem wykształcenia swoim rówieśnikom z Niemiec i Wielkiej Brytanii, ustępowali im jednak znacznie aktywnością edukacyjną w starości (Halicki 2000). Z badań przeprowadzonych przez M. Pakułę w 2002 roku wśród mieszkańców Lublina i Kraśnika w wieku 60 i więcej lat wynika, że zaledwie 6,2% badanych osób uczestniczyło w instytucjonalnych formach edukacji w czasie, kiedy przeprowadzano wywiad, a 10,5% uczestniczyło w nich wcześniej, tj. po przejściu na emeryturę. Spośród instytucjonalnych form najbardziej popularne okazały się kursy umiejętności praktycznych, np. szycia, oraz odczyty na temat zdrowia (Pakuła 2007).

Według badań CBOS z 2009 roku (Kolbowska 2010) wśród osób przebywających obecnie tylko elity uczestniczą w dalszym kształceniu na emeryturze. W ciekawych zajęciach (warsztatach z informatyki, ćwiczeniach pamięci, uniwersytecie trzeciego wieku) uczestniczy 2% badanych, nauce języków obcych poświęca się 4%, a kontynuuje kształcenie lub uzupełnia kwalifikacje 3%. Niemniej jednak odsetek osób starszych uczestniczących w różnych formach edukacji w ciągu ostatnich 15 lat znacznie wzrósł. Według szacunkowych danych pochodzących z połowy lat 1990. dalszemu kształceniu poświęcało się niewiele ponad 0,1% populacji seniorów (Halicki 2000). Ludzie starsi w zdecydowanej większości są zdania, że na polskim rynku nie brakuje dla nich ofert edukacyjnych (61%). Tylko 17% uważa, że oferta edukacyjna dla seniorów jest zbyt uboga (Kolbowska 2010).

W tych samych badaniach osoby z młodszych grup wieku, czynne zawodowo, projektowały swoją aktywność edukacyjną na emeryturze. Chęć uczestnictwa w ciekawych zajęciach deklarowało 17% badanych w wieku powyżej 45 lat, 29% w wieku 31-45 lat i 42% w wieku 18-30 lat (tab. 1). Z przytoczonych danych wynika, że potrzeby edukacyjne wchodzących w okres starości młodszych kohort będą wyraźnie wzrastać.

Tabela 1

Obecna aktywność edukacyjna emerytów i aktywność planowana
osób czynnych zawodowo (%)

Rodzaj aktywności	Wiek badanych			
	18-30	31-45	< 45	emeryci
Nauka języków obcych	32	25	13	4
Kontynuowanie kształcenia, uzupełnianie kwalifikacji	23	18	9	3
Uczestniczenie w ciekawych zajęciach: warsztatach z informatyki, ćwiczeniach pamięci, na uniwersytecie trzeciego wieku	42	29	17	2

Źródło: (Kolbowska 2010)

Programy realizowane przez UTW służą przede wszystkim ogólnemu rozwojowi oraz przygotowaniu do działalności społecznej i współpracy międzygeneracyjnej. Mogą z powodzeniem mieścić się w ramach priorytetu integracji społecznej. Ważnymi wartościami realizowanymi w UTW są aktywność i samorządność. Wartości te są ważne w budowanym od 1989 roku społeczeństwie obywatelskim.

W naszym społeczeństwie – jak można przypuszczać – nadal obowiązuje pogląd, że w cyklu życia człowieka jest czas stosowny do kształcenia i czas, gdy wysiłki edukacyjne nie mają już sensu. Dotyczy to szczególnie osób starszych, których generalnie cechuje bierna postawa wobec życia utrwalaona przez wiele lat funkcjonowania socjalistycznego państwa (Halicka, Halicki 2002). Poza tym wydaje się, że w polskim systemie szkolnym zbyt małą wagę przywiązywało się i przywiązuje do kształtowania nawyku uczenia się. Niezbędne wydaje się zatem stworzenie ludziom starszym, na wzór niemiecki, możliwości uczestnictwa w systemie studiów w charakterze wolnego słuchacza.

Zasadniczym celem edukacji osób starszych powinno być przejęcie lub utrzymanie odpowiedzialności za własne życie i samodzielne jego kształtowanie. Działania polskich placówek kształcenia seniorów wypełniają ten cel. Gorzej jest z kształtowaniem poczucia odpowiedzialności za innych, czyli działaniami na rzecz innych. Mamy w tym zakresie duże braki w porównaniu do krajów takich, jak Niemcy czy Wielka Brytania.

Ogólna wizja pozycji osób starszych w naszym społeczeństwie nie przewiduje przywrócenia im pozycji pracobiorcy. Społeczeństwo nie powinno wszakże rezygnować z ich wiedzy i doświadczenia, które mogą być wykorzystane w pracy woluntarnej, czyli działaniach na rzecz innych. Jednak świadomość tego, że seniorzy stanowią w naszym kraju niewykorzystany kapitał, wydaje się być niewielka.

Literatura:

- Aleksander T. (1995), *Kształcenie ustawiczne*, [w:] T. Pilch, I. Lepalczyk (red.), *Pedagogika społeczna*. Warszawa: Wyd. „Żak”, s. 295-318.
- Halicka M. (2004), *Satysfakcja życiowa ludzi starych. Studium teoretyczno-empiryczne*. Białystok: Akademia Medyczna.
- Halicka M., Halicki J. (2002), *Integracja społeczna i aktywność ludzi starych*, W: *Polska starość*, [Red.] B. Synak. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s.189-218.
- Halicki J. (2000), *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej. Studium historyczno-porównawcze*. Białystok: Trans Humana.
- Halicki J. (2006) *Społeczne teorie starzenia się*, W: *Zostawić ślad na ziemi* [Red.] M. Halicka, J. Halicki. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s.255-292.
- Hiemstra R.: *Older adult learning: instrumental and expressive categories*. “Educational Gerontology” 1976 s.227-235.

- Kolbowska A. (2009), *Sytuacja ludzi starszych w społeczeństwie – plany a rzeczywistość*. Komunikat CBOS 160/2009 www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_160_09.PDF [dostęp 27.02.2010]
- Lowe J. (1982), *Różnój oświaty dorosłych. Tendencje światowe*. Warszawa: Wydaw. Szkolne i Pedagogiczne.
- Malewski M. (2010), *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Narodowy Planu Rozwoju na lata 2007-2013. <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/informator/npr2/npr.htm>
- Pakuła M. (2007), *Postawy osób starszych wobec starości. Studium teoretyczno-diagnostyczne*. Lublin, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej.
- Skrzypczak J. (2006), *Proces kształcenia człowieka dorosłego*, W: *Wprowadzenie do andragogiki*, [Red.] T. Wujek. Warszawa-Radom: Instytut Technologii Eksploatacji, s. 270-307.
- Szarota Z. (2007), *Společné vyklučení starosti – edukacyjna riposta*, W: *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*. Mysłowice: Wyd. GWSP, s.85-99.
- Timmermann S. (1985), *Liflong learning for self-sufficiency. A theme and strategy for the 1980s*. "Convergence" T.18 s. 28-37
- Wnuk W. (2007), *Idea animacji wobec przyczospołecznych problemów starzenia się*, W: *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*. Mysłowice: Wyd. GWSP, s.132-139

Zaspokajanie potrzeb edukacyjnych jako czynnik aktywnego starzenia się

Streszczenie: We wstępie omówiona jest rola edukacji ustawicznej w aktywizacji ludzi starych. Istniejące w naszym kraju aktywne grupy seniorów stanowią elitarne kręgi, a zatem podkreśla się potrzebę stymulowania działalności edukacyjnej osób starszych. Jednak w kluczowe regulacjach prawnych obowiązujących w Polsce w odniesieniu do edukacji brak jest kategorii „osoba starsza”. Dopiero po naszym wstąpieniu do Unii Europejskiej zaczęto rozważać rolę edukacji ustawicznej w kontekście demograficznego starzenia się społeczeństwa. Na zakończenie podano parę postulatów, których realizacja mogłaby zwiększyć rolę edukacji w aktywizacji ludzi starych.

Education of older people as determinant of active aging

Summary: The introduction discusses the role of continuous education in keeping the elderly active. Existing groups of senior citizens in our country constitute elites, hence the need to stimulate educational activity of the elderly is stressed. However, key legal regulations in Poland referring to education do not specify the category “elderly”. Not until Poland became a member of EU was the role of continuous education taken into account in the context of the demographic ageing of the population. In the end a few proposals have been suggested whose introduction could increase the role of education in making the elderly more active.

Key-words: old age, the elderly, senior education.